

Chris P. Broerse (1902-1995)

Zijn leven: een passie voor groen

Hein Koningen

Chris P. Broerse foto: Hein Koningen

Woensdag 28 juni 1995 overleed C.P. Broerse, 92 jaar oud. Aan een lang en bijzonder leven kwam een einde.

Broerse is een belangrijke figuur in de wereld van de tuin- en landschapsarchitectuur in Nederland. Hij werkte veel met heemplanten, dus soorten die tot de inheemse wilde flora behoren. Hij was de eerste die ze op grote schaal in het openbaar groen toepaste, met name in de Amstelveense heemparken. Omdat hij van veel invloed is geweest op de toepassing van heemplanten in ons land willen we in Oase aandacht geven aan deze bijzondere, markante persoonlijkheid.

We staan in dit eerste artikel wat uitgebreider stil bij zijn jeugd en de jaren dat hij als jongeling het vak leerde en ervaring opdeed op kwekerijen en buitenplaatsen. Deze tijd is voor de vorming van Broerse, zijn opvattingen en wijze van werken van zeer grote invloed geweest.

Jeugd en jonge jaren

Christiaan Pieter Broerse werd 7 september 1902 geboren in Serooskerke op Walcheren als tweede zoon in een gezin dat later negen kinderen zou tellen. In het calvinistische gezin waar eenvoud en soberheid regel waren - boterhammen met reuzel, margarine of stroop en zondags met een stukje kaas - beleefde hij een gelukkige jeugd. Hier werd de basis gelegd voor een diep religieus gevoel dat zijn verdere leven en werk zou bepalen.

Plichtsbetrachting en dienen maakten reeds vroeg deel uit van het leven van Chris. Zo moest hij als kleine jongen al elke zaterdag met het busje rond door het dorp en omgeving voor het ophalen van de 'klute', centen, halve of hele stuivers voor een goed doel.

Hij leerde daarbij reeds vroeg het landschap op Walcheren kennen. Een nog kleinschalig landschap, in de loop der eeuwen langzaam onder de handen van de mens ontstaan in een dikwijls hard en taai, maar organisch samenspel met de natuur. Heggen, erfbeplantingen van boerderijen, geriefhout, wegbeplantingen, kreken en poelen, dijken en wegen, de gebogen lijnen van het landschap, hij nam het alles in zich op. En niet te vergeten de ongeveer 150 buitenplaatsen met hun tuinen die Walcheren maakten tot het mooiste van de

Zeeuwse eilanden, tot 'de tuin van Zee-land'. Overal volop wilde planten, in de hoven en gaarden rijke groeiplaatsen van stinzenplanten. De jonge Chris had er zijn hart aan verpand. Zijn ontvankelijke geest nam het alles zeer op, het maakte een onuitwisbare indruk op hem.

Het was nog volop het ambachtelijke tijdperk, in de dorpen en stadjes waren vele ambachtslieden te vinden. Zijn vader, die behalve koster-kerkmeeester van de plaatselijke Ned. Hervormde Kerk en directeur van de zangvereniging, zelfstandig huisschilder was, had Chris voorbestemd voor het vak dat hij zelf uitoefende. Zo ging het immers meestal, het behoorde tot de traditie.

Maar Chris, een intelligente en snelle leerling, kon het in de schoolbanken maar moeilijk uithouden. En huisschilder worden, dat wilde hij niet. Hij wilde met planten werken, 'hij moest en zou tuinman worden'. "Als ik dat niet mag, loop ik weg", zei hij zijn vader.

Zo kwam Chris in april 1913 als jong knechtje op de enige, vrij grote warmoezerij die het dorp kende, te werken. 'Daar werd elke bekende en zelfs onbekende groente en het kleine fruit geteeld'. In die tijd gingen kinderen op Walcheren met ingang van april naar een van school, dan hadden de boeren hun voorjaarswerk min of meer klaar.

'Het schoolonderwijs zei me niets, de kwekerij alles.'

Op de warmoezerij leerde hij veel en kreeg hij al wat training in het geven van leiding over de kwekerij, daar zijn baas veel afwezig was vanwege de mobilisatie. De baas vertelde hem graag over zijn buitenplaats-opleiding. Ondertussen volgde Chris de tuinbouw-wintercursus te Middelburg en las hij alles wat er op dat gebied mogelijk was, tot spot van de andere knechten en arbeiders.

Via een door zijn vader en hem geplaatste advertentie in *Floralia*, een blad voor tuinliefhebbers, kwam hij in 1919 te werken op een buitenplaats bij Ginneken in Brabant. Een geheel andere omgeving 'met een grondsoort waarvoor men al voldoende had aan een stok met een soort lepel aan het eind'. In de winter volgde hij de avondschool in Chaam. Het betekende vijf avonden drie kwartier lopen langs een dennenbospad.

Een jaar later stapte hij over naar wat hij zelf 'een zeer goede buitenplaats' noemde, die van de baronesse van Tuyll van Serooskerke te Geldrop. Hij zou er blijven tot 1927. 'Daar was nu werkelijk alles wat ik maar kon verwachten. Culturen zowel op de endergrond, zoals asperges en wat toen Brussels witlof heette. Zomer- en wintergroenten. Platglas, koude kas, warme kas met daarbij behorende culturen, zowel tropische als subtropische. Perkplanten, snijbloemen, rosarium, vaste planten, borders, druiven en perzikkas. Fijne en grove fruitsoorten. Palmen, oranjeboomen, laurier, en

kaapse heesters voor parkzomerplanten in grote kuip en die 's winters in de orangerie moesten worden verzorgd. Bij bepaalde gelegenheden moest er ook bloemwerk worden gemaakt'.

'Er was van alles waarop ik maar kon hopen en meer dan dat. Alle aanwezige planten en bloemsoorten vroegen een andere behandeling. De nodige grondsoort, de temperatuur, het licht, het sproeien of gieten. Dat gaf een bijzondere sfeer, namelijk een intense verantwoordelijkheid met een duidelijke planten medegevoeligheid.'

Het alles ging voor hem gepaard 'met een felle begeerte naar meer en beter weten'.

'Alles was praktisch vreemd voor mij. Maar daardoor een enorm studieveld. Dat werd, moest wel, zelfstudie worden, gesteund door bezoeken aan andere, soms ook soortenarme tuinen en parken. Gesprekken met de vele tuinbazen en tuinbezitters waren ook zeer leerzaam'.

Ondertussen volgde Chris de studies voor de meester-diploma's Bloementeel-Frederiksoord en Groententeelt-Wageningen, respectievelijk vijf en één jaar durend. Men werd daarmee tevens geschikt geacht leiding te kunnen geven aan het buitenplaatsbedrijf. Tussendoor behaalde hij het getuigschrift van de Tekencursus.

Bij zijn komst in Geldrop werd hij onmiddellijk lid van de Koninklijke Maatschappij van Tuinbouw en Plantkunde (KMTP) afdeling Eindhoven. Het gaf contacten met medeleden wat eveneens leerzaam was. In die tijd waren de meeste tuinbazen, veel tuinbezitters en zelfs eigenaren van buitenplaatsen lid van deze door vakmensen gedomineerde vereniging. Al spoedig gaf hij er spreekbeurten waarbij zijn reeds grote kennis en bekwaamheden opvielen. Het werd hem duidelijk dat hij toe was aan een leidinggevende functie. Hij had al gesolliciteerd in Frankrijk en Engeland. Dat was echter niets geworden.

Van Brabant naar Amstelveen

Via de KMTP kwam hij in contact met de landelijk bekende Naardense tuinarchitect D.F. Tersteeg. Deze had in die tijd van de nog echte dorpsgemeente Nieuwer-Amstel, later Amstelveen geheten, opdracht gekregen voor het ont-

werpen van een wandelpark.

Nieuwer-Amstel was door de annexaties van een deel van zijn grondgebied door Amsterdam in 1896 en 1921 min of meer onthoofd. Maar de bekwame en voortvarende boerenburgemeester A. Colijn ontwikkelde met zijn gemeenteraad een nieuw gemeentebestuur. Kort gezegd kwam dit er op neer dat zij de nog slechts 5000 inwoners tellende, maar wel landelijke en rustige gemeente aantrekkelijk wilden maken

"De vroegere planters wisten wat en hoe ze moesten planten. Ze wisten het omdat ze een open oog voor de natuur in hun omgeving hadden. Deze was hun enige school, maar het was een goede.

De mens van heden richt z'n oog op andere dingen, hij heeft ook een andere scholing. De natuur zegt hem weinig of niets. De bewijzen daarvan zijn overal te zien en het zijn vaak even zovele voorbeelden van landschapsbederf."

als woonplaats voor beter gefortuneerden van elders. Het zou de gemeente ten goede komen. Daartoe waren plannen in ontwikkeling genomen om van Amstelveen een tuin- en villadorp te maken. Een wandelpark behoorde tot de eerste aanzet ervoor. Tersteeg raadt de gemeente aan voor het planten en onderhouden ervan een tuinbaas te benoemen. Chris Broerse behoorde tot de 198 sollicitanten. Tijdens het sollicitatiegesprek met Tersteeg zei hij: "Meneer Tersteeg, ongetwijfeld zijn er vele bekwame, wellicht bekwamere medesollicitanten, maar iemand die meer voelt voor planten, het vak, de materie dan ik, krijgt u niet!". Hiermee won hij Tersteeg voor zich en deze droeg hem voor benoeming voor.

13 oktober 1927 trad hij in dienst van de gemeente Amstelveen. 'Welk een verschil met mijn vorige werk en hoe gelukkig was ik ermee'. 'Het werken met blauwdrukken en beplantingsboekje met plaatsing van bomen en struiken. Met Tersteeg als ontwerper, het kon eigenlijk niet beter'.

Broerse had veel contact met Tersteeg. Zij bezochten samen werken die door Tersteeg gemaakt waren. Er was een nauwe band tussen hen ontstaan en Broerse besprak veel met hem.

Nu kwamen de houtige gewassen volop binnen zijn werkveld en dus de studie dendrologie. Al spoedig kreeg Broerse van gemeentezijde toestemming de cursus Tuinbouwwakonderwijzer te Utrecht te volgen. Bovendien was hij in de avonduren voor studie regelmatig te vinden op de kwekerij van Keessen te Aalsmeer. Deze dreef aan de Uiterweg de beroemde Koninklijke Boomkwekerij "Terra Nova" waar hij een keur aan bomen en struiken kweekte in een zeer breed sortiment. Korte tijd later vroeg de Rijkstuinbouwconsulent in Aalsmeer Broerse les te geven aan de tuinbouwwintercursus aldaar. De benodigde bevoegdheid moest evenwel nog worden behaald. Het was slechts een kwestie van tijd. Ondertussen werd er meer en meer gebouwd in Amstelveen hetgeen om begeleidend groenaanleg vroeg. En Broerse zou Broerse niet zijn als hij het gemeentebestuur niet liet weten dat hij dat, evenals het onderhouden ervan, wel kon verzorgen. Er ontstond een zelfstandige plantsoenendienst van enkele mensen.

Inmiddels raakte Broerse, als tuinbaas, ook betrokken bij de gemeentelijke begraaftplaats Zorgvlied, aangelegd in 1869-1870. Deze was, ondanks de annexaties door Amsterdam, eigendom van de gemeente Nieuwer-Amstel gebleven, met het daar aanwezige personeel en alle verdere bemoeiingen.

De stedelijke allures van het aan de Amstel gelegen Zorgvlied, door het nieuwe Plan Zuid van Amsterdam nú aan de stadsrand gekomen, noodzaakten tot het bouwen van een aula en vergroting van de gravenruimte. Tevens was het nodig een grondige reorganisatie door te voeren. Veel moest worden rechtgezet zowel bij de gravenadministratie als bij het begraven.

Broerse kreeg opdracht beide te verwezenlijken. Hij nam zijn opdracht ruim en binnen enkele jaren had hij de verouderde verordening grondig veranderd. De gereedgekomen aula was voorzien van een oprijlaan met beplanting, alles in stijlvolle tuinarchitectonische opzet.

Voor Chris Broerse resulteerde dit alles in zijn benoeming tot directeur van zowel de Plantsoenendienst als van de begraaftplaats Zorgvlied met ingang van 1 januari 1931.

Het eerste stedenbouwkundig werk

In Amstelveen werden in het begin van de dertiger jaren de nieuwbouwwijken Randwijck en Elsrijk-Noord gebouwd en Broerse verzorgde met zijn dienst ontwerp en aanleg van de ruim opgezette gemeentelijke beplantingen. Voor Elsrijk-Noord werd het stedenbouwkundig plan ontworpen door de toenmalige directeur van Gemeentewerken Mijna-rends. Straten- en wegenpatroon als ook de waterpartijen waren recht en stonden haaks op elkaar. Broerse heeft het groen op dezelfde wijze aangelegd, waarbij hij veelvuldig tweezijdige symmetrie toepaste. Het was zijn eerste stedenbouwkundig werk.

De woonwijken zijn gelegen in droog-makerijen en op bovenlanden (veen) wat het handhaven van waterlopen voor waterberging en -afvoer noodzakelijk maakt. Door de wijze waarop de vijvers in het groen werden gezet, kregen zij echter het karakter en de allure van siervijvers.

De ontwerpen van Broerse's hand getuigden al direct van durf en visie. Toen Tersteeg het werk van Broerse zag, merkte hij op: "Nou, die Broerse moeten we in de gaten houden" en "dat van hem wel nog meer verwacht mocht worden". Het was een vooruitziende blik.

Ook vandaag de dag is het nog opmerkelijk over hoeveel talent de jonge Broerse kon beschikken. Een gerichte tuin- en landschapsarchitectenopleiding had hij immers niet genoten. Wat hij al wel had was een ruime - toen al ca. 25 jaar! - praktische werkervaring gepaard aan veel zelf- en avondstudie. Aanvankelijk werkte hij met traditionele uitgangspunten als symmetrie en kleur, maar wat toen reeds opviel aan vakgenoten was zijn gevoel voor schaal, ruimtelijke verhoudingen en originaliteit. Hij maakte bovendien gebruik van het meest uitgelezen materiaal dat in de kwekerijen voorhanden was, waarvoor hij later binnen de vakwereld een zekere vermaardheid kreeg. In zijn vroege werk kunnen wij de invloed van zijn leermeester Tersteeg herkennen.

Na de Tweede Wereldoorlog veranderde zijn werk. 'De symmetrie ging niet meer', zei hij daarover zelf eens. In zijn ontwerpen ging hij asymmetrisch werken en ontwikkelde gaandeweg een

Vijverpartij in Elsrijk-Noord Aanleg 1935/36. De tweezijdige symmetrie in de beplanting van Broerse werd in 1950 door Prof. Duyntjer voortgezet in het ontwerp van de Kruiskerk (op de achtergrond). Een schitterend voorbeeld van geïntegreerde stedenbouw.

foto: Hein Koningen

geheel eigen stijl. Hierin waren gedurfde toepassingen van eenvoudige, oorspronkelijke vormen en principes, gebogen lijnen en een geheel eigen wijze van verwerking van het levende materiaal, waarin de wilde planten een steeds groter aandeel kregen, karakteristiek. Eenvoud en verfijning kenmerkten meer en meer zijn werk.

Maar bovenal was Broerse een ruimte-architect. 'Het ordenen van de ruimte', zoals hij het zelf noemde. 'Indien er voldoende ruimte is, heb ik behoefte aan het onderlinge spel van de massa's in de ruimte en dat in ongedwongen vrijheid of binnen strakke lijnen, gebonden in nauwkeurig afgewogen verhoudingen'. De constructieve beplanting heeft het zwaartepunt in de indeling van de ruimte en de opbouw van de vormgevende elementen daarin. Het evenwicht is daarbij van doorslaggevende betekenis en daarmee staat of valt eigenlijk de waarde van het geheel. De beschouwer ondergaat hierbij een bekoring van geheel andere aard en het valt niet te ontkennen dat er meer eisen aan zijn opmerkingsvermogen worden gesteld dan hij in doorsnee bereid is te geven. Het gewenste evenwicht maakt deze wijze van beplanting ook uiterst gevoelig.

Zijn doel bij dit alles was om uiteindelijk te komen - telkens en overal weer - tot het scheppen van een boeiende

woonomgeving en leefklimaat voor de inwoners van Amstelveen 'met behulp van het materiaal dat de Schepper ons heeft gegeven'.

Die verandering in zijn werken - 'die duidelijke knik in mijn werk' zei hij ooit - wordt tevens gekenmerkt door een sterk gewijzigde keuze van het plantmateriaal. Het gebruik van heemplanten was min of meer een direct gevolg van een opdracht van het gemeentebestuur, in de tweede helft van de dertiger jaren, om rond de oude veenplas De Braak, een rest van een in de zestiende eeuw ontstane doorbraak van de Haarlemmermeer, een park aan te leggen. Het gegeven van drassig veenland werd door hem niet gezien als een beperking, maar juist als middel om tot een geheel andere parkaanleg te komen.

Hoe Broerse deze uitdaging aanging en de invloed van zijn werk op de toepassing van heemplanten in ons land willen wij in het tweede deel van dit artikel beschrijven. □

Hein Koningen is verantwoordelijk voor het beheer van het heemgroen in de gemeente Amstelveen.

Adres:

Jan Benninghstraat 52
1181 SE Amstelveen
Tel. 020-6419655 (werk)
